

Історико-географічний аналіз лісокористування у басейновій геоморфосистемі Бистриці Тисменицької до початку Другої світової війни

Павло Теліш (orcid.org/0000-0002-2319-0367)

Львівський національний університет імені Івана Франка

pavlo.telish@lnu.edu.ua

Анотація. Виконано історико-географічний аналіз лісокористування на території басейнової геоморфосистеми Бистриці Тисменицької наприкінці XIX – на початку XX ст. Дослідження базується на опрацюванні літературних та статистичних матеріалів щодо організації лісового господарства в Галичині за Австро-Угорщини та Львівського воєводства за часів міжвоєнної Польщі.

З часів завершення колонізації Підкарпаття не було значних обмежень на користування лісами. Весь період панцизній власності ліси не були окремим об'єктом господарювання. Вони становили частину панських маєтків і розглядали їх як місцеву сировинну базу. Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. їх поступово почали використовувати з метою добування солі чи виплавки заліза. Лише з 1848 р. у Галичині лісове господарство можна вважати окремою галуззю господарства в сучасному його розумінні. Важливу роль для зростання обсягів лісокористування у регіоні Бистриці Тисменицької відіграло будівництво 1872 р. Дністрянської залізниці.

Адміністративно територію басейнової геоморфосистеми поділили між Самбірським і Дрогобицьким повітами. Найбільші площі лісів збереглися у південній частині басейну. У північно-східній (заболоченій) частині лісів майже не було. Наприкінці XIX ст. у Галичині понад 75 % лісів були приватними, 15 % – державними і лише близько 1 % – гмінними лісами. Найвищим рівнем ведення лісового господарства відзначалися державні ліси та ліси великих родових маєтків.

Найбільші втрати у державних лісах відбулися 1772 р., коли уряд масово почав продавати величезні обсяги колишніх королівських та монастирських лісів. Продаж припинили лише 1873 р., коли у Львові створили Львівську дирекцію лісів і державних маєтків. Державні ліси басейну впорядкували у межах трьох управлінь: у Дрогобичі, Нагуєвичах та Тустановичах. Найбільші площі приватних лісів басейну до початку Першої світової війни в околицях Підбужа належали барону Й. Лібігу.

Польський уряд 1920 р. створив регіональне управління державних лісів у Львові, яке підпорядковувалося Міністерству сільського господарства Польщі. Державне підприємство “*Lasu Państwowe*”, яке перебало на себе управління всіма державними лісами в країні, створено 1924 р. Близько 12 тис. га державних лісів басейну впорядкували у межах надлісництва Доброгостів, Дрогобич, Кругельниця та Тустановичі. Значна частина лісів регіону залишалися у приватній власності. З 1920 р. і до кінця Другої світової війни понад 14 тис. га приватних лісів в околицях Підбужа перебували у володінні акційної спілки “*Godulla S.A.*”.

Ключові слова: ліси, лісокористування; басейнова геоморфосистема; Бистриця Тисменицька; Самбірський і Дрогобицький повіти.

Historical and geographical analysis of forest management in the basin geomorfosystem of Bystrytsia Tysmenytska before World War II

Pavlo Telish

Ivan Franko National University of Lviv
pavlo.telish@lnu.edu.ua

Abstract. The article provides a historical and geographical analysis of forest management in the Bystrytsia Pidbuzka basin in the late 19th - early 20th cc. The study is based on the processing of literary and statistical materials on the organization of forestry in Halychyna under Austria-Hungary and Lviv Voivodeship in interwar Poland.

Since the end of the colonization of Subcarpathia, there have been no significant restrictions on forest use. During the entire period of manorial ownership, forests were not a separate management object. They were a part of the lord's estates and were considered to be a local raw material base. In the 18th - early 19th centuries, for example, they gradually started being used for salt extraction or iron smelting. It was only since 1848 that forestry in Halychyna could be considered a separate sector of the economy in the modern sense. The construction of the Dniester railway in 1872 was of great importance for the increasing forest use in the Bystrytsia Pidbuzka area.

Administratively, the basin was divided between Sambir and Drohobych povits (counties). The largest areas of forests have been preserved in the southern part of the basin. In the north-eastern swampy part, there were almost no forests. For example, in the nineteenth century in Halychyna, more than 75% of forests were privately owned, 15% were state-owned forests, and only about 1% were gmina forests. The highest level of forest management was observed in state-owned forests and forests of large family estates.

The largest losses in state forests began in 1772 when the government started selling huge amounts of former royal and monastic forests on a massive scale. The sale only stopped in 1873 when the Lviv Directorate of Forests and State Estates was established in Lviv. The state forests of the basin were organized into three departments: in Drohobych, Nahuyevychi and Tustanovychi. Before World War I, the largest areas of private forests in the basin in the vicinity of Pidbuzh belonged to baron J. Liebig.

In 1920, the Polish government established a regional administration of state forests in Lviv, which was subordinated to the Polish Ministry of Agriculture. In 1924, the state-owned enterprise "*Lasy Państwowe*" was established to take over the management of all state forests in the country. About 12,000 hectares of state forests in the basin were managed within the Dobrohostiv, Drohobych, Kruhelnysia and Tustanovychi forestry administrative offices. Much of the region's forests remained in private ownership. From 1920 until the end of World War II, more than 14 thousand ha of private forests near Pidbuzh were owned by a shareholder association "*Godulla S.A.*".

Key words. forests, forest management; basin geomorfosystem; Bystrytsia Tysmenytska; Sambir and Drohobych povits.

Вступ. Історичний аналіз стану лісів та ведення лісового господарства в басейнових геоморфосистемах у минулому має важливе значення для дослідження не лише сучасного стану лісокористування, а й для прогнозування його змін у майбутньому. Здебільшого науковці сходяться на думці, що у майбутньому такі зміни стану та структури лісового покриву геоморфосистем можуть спричинити зміни клімату.

Перші наукові дослідження лісів Галичини проводили передусім ботаніки. Першим, хто дослідив і доволі детально описав флору і рослинність околиць Бистриці Тисменицької, був Едвард Гюккель (1830–1986), – ботанік, педагог, гімназійний професор у Дрогобичі, Перемишлі, Львові та Станіславові, який 1868 р. у Відні у Віснику ц.к. зоологічно-ботанічного товариства опублікував німецькою мовою свою працю “Ботанічні екскурсії в Самбірські і Стрийські Карпати в Галичині” (Hüskel, 1865).

Протягом останніх 150-ти років написано чимало наукових праць та фондових матеріалів, які містять відомості про ліси басейну в різні історичні періоди. Тут передусім згадаємо австрійську урядову статистику, яка, як на ті часи, була доволі детальною (Rocznik, 1866; Szematyzm, 1995; Skorowidz, 1900). Власне наукові публікації, які стосувалися регіону, у цей період з’являлися зрідка (Staniecki, 1883). Матеріали про стан державних і приватних лісів басейну Бистриці знаходимо також і у матеріалах польської урядової статистики (Мара, 1918; Sprawozdanie, 1927). За часів Польщі з’явилися і наукові праці, присвячені безпосередньо регіону (напр., (Kozikowski, 1937)).

Значно більше наукових праць, в яких є матеріали про ліси басейну простежуємо після Другої світової війни. Зазначимо, що це праці не лише українських (Дослідження, 1998; Третяк, 2003; Теліш, 2012; Пилипович, 2017; Койнова, 2024), а й польських (Broda, 1967; Chrostowski, 1977; Jaszczak, 2008; Lipelt, 2018; Wrona, 2019) дослідників.

Натомість сьогодні недостатньо праць, які б безпосередньо стосувалися аналізу стану лісів і лісового господарства басейну Бистриці Тисменицької. Отож метою нашої публікації є історико-географічний аналіз стану лісів та лісокористування на території басейнової геоморфосистеми. Публікація охоплює період до встановлення радянської влади і передачі всіх лісів басейну у державну власність.

Методика досліджень. Найуживанішим у географії вважають порівняльно-географічний метод дослідження. Його покладено в основу природно- та економіко-географічного районування, типології і класифікації різних територій чи господарських комплексів. Завдяки цьому методу можна порівняти стан лісів на різних етапах їхнього розвитку, виявити масштаби і тенденції його змін, з’ясувати екологічні та господарські проблеми. Користуючись порівняльно-географічним методом, ми систематизували зібрану інформацію про ліси і лісове господарство у різні періоди часу, порівняли її та виявили масштаби і тенденції змін.

Значну роль відіграє й історичний метод дослідження. Він вимагає розгляду кожної географічної (територіальної) системи як такої, що у своєму розвитку проходить низку етапів (стадій): виникнення (зародження), становлення, розвиненого функціонування, перетворення в інший якісний стан. При цьому необхідно констатувати стадію розвитку системи з урахуванням перехідних чи наступних етапів протягом історичного розвитку. Цей метод також відіграє важливу роль під час дослідження динаміки лісів і лісового господарства. Комплексний історико-географічний аналіз дає змогу проаналізувати зміни стану лісів, лісових ресурсів та лісового господарства протягом певного періоду часу.

Результати дослідження. Початки лісокористування в польсько-литовський період. В останні століття існування польсько-литовської держави сформувався чіткий поділ королівських володінь (лат. *Dominium*) на столові маєтки або економії (лат. *bona mensae regiae*), доходи з яких були повністю спрямовані на утримання короля та його двору, та публічні (шляхетські) маєтки або староства (лат. *panis bene merentium*), що перебували під контролем сейму. Економії розташовувалися як на території власне польської Корони (козельницька, краківська, мальборська, неполоміцька, самбірська чи сандомирська), так і на території Литви (берестська, гродненська, могилівська та ін.). Приватні прибутки монарха включали також доходи від краківських і руських соляних жуп, митниць, монетних дворів і деякі податки з королівських міст. Столові маєтки були звільнені від окремих видів податків, отож села, що до них належали, мали змогу краще розвиватися (Інкін, 2004).

Однією з найбільших за площею коронною економією була самбірська економія, розташована на території Перемиської та Сяноцької земель Руського воєводства. У середині XVIII ст. вона складалася з трьох міст (Самбір, Старе Місто та Стара Сіль) та близько 130 сіл. Головним її багатством того часу вважали соляні промисли та величезні площі лісів. Економія була поділена на менші адміністративно-територіальні одиниці, які називали ключами або країнами (краями). Розташовані у східній (більш рівнинній) частині економії ключі зазвичай об'єднували декілька сіл чи кілька маєтків (дублянський, лішнянський, меденицький, улицький, ваньовицький чи задністрянський). У західній гірській частині економії виділяли сім земель, які називали гірськими країнами (гвоздецька, ільницька, липицька, либохорська, розлуцька, підбузька та волосянська). Якщо в ключах урядування здебільшого базувалося на німецькому праві, то в гірських країнах – переважно на волоському праві. Відмінність полягала передусім у значно меншій кількості панських маєтків, та, відповідно, панщини у гірських селах, натомість поширенішими були фінансові повинності селян – данини та чинші. Тому у гірських селах краще розвивалися інституції, пов'язані із функціонуванням сільських спільнот (Wrona, 2019).

У часи феодалізму ліси у межах одного маєтку не становили окремого виробничого об'єкта навіть тоді, коли вони займали значні площі. У межах такого окремого фільварку¹ ліси становили частину рільничого господарства, їх вважали передусім місцевою сировинною базою. Такий стан тривав весь час існування панщизняної власності, значною мірою сповільнюючи процес виникнення і розвитку лісового господарства як окремої галузі господарства.

Починаючи ще з XVI ст., коли, за даними багатьох науковців, завершилися процеси колонізації Підкарпаття і Карпат (Калинович, 2003), у лісах регіону утвердилася форма господарювання, за якої для місцевих жителів не було значних обмежень для користування лісами. У межах Підбузького ключа Самбірської економії майже до початку XIX ст. чи не єдиним джерелом прибутків з лісу для великих землевласників була повинність плати від кожного селянського господарства по одному австрійському гульдену (флорину), оскільки селянин “міг

¹Фільварок (від. нім. *Vorwerk* – хутір, садиба) – рільниче чи рільничо-промислове поміщицьке господарство в Галичині значної площі (переважно понад 50 га ріллі), що становить окрему кадастрову одиницю.

собі пасти, де хотів, і брати дерево з лісу де хотів, і скільки хотів” (Broda, 1967). Такий спосіб господарювання не завдавав значної шкоди лісам регіону, які охоплювали сотні тисяч гектарів суцільних лісових масивів по обидва боки Карпат. Тому майже до середини XIX ст. не зафіксовано значних змін лісистості передгірських регіонів Бескидів.

Однак деяких змін ліси у цей період усе ж зазнавали. Це передусім стосується поширення у регіоні випасу худоби в лісах. Розвиток колонізації на волоському праві зумовив масове використання передгірських і гірських територій як пасовищ. Великі стада худоби часто переганяли на значні відстані, займаючи для них щораз більше лісових територій. Явище масового випасу худоби в лісах згодом майже припинилося в другій половині XIX ст., однак залишилося на найвищих вершинах і хребтах гір. Зважаючи на такий факт, можна стверджувати, що ліси в околицях Бистриці, Тисмениці та інших карпатських річок північного макросхилу доволі давно перестали бути пралісами. За підрахунками Г. Крупінської-Лясковської, зробленими на підставі інвентаря 1768 р. у всій Самбірській економії, шпилькові ліси (передусім смерекові) становили близько 40,11 %, листяні – 13,36 %, решту займали мішані ліси (Інкін, 2004).

Наприкінці XVIII – у 1-й пол. XIX ст. ліси Підбузького ключа поступово використовують з промисловою метою. У лісах починають пошук залізних руд, сірки чи інших корисних копалин. Прикладом такого використання може слугувати залізна гута в с. Майдан Дрогобицького р-ну, залишки якої збереглися і до сьогодні, чи гамарня (ливарня для виплавки заліза з болотної руди) поблизу с. Смільна.

Отже, до кінця XVIII ст. господарська діяльність жителів басейну Бистриці Тисменицької зумовила формування доволі виразної межі між лісовими і рільничими територіями (Chrostowski, 1977). Зазначимо, що в певні періоди площі лісів зростали, натомість в інші періоди вони поступалися місцем сільськогосподарським угіддям. Здебільшого це виникало через спосіб господарювання (поперемінне лісо-рільниче господарство), а не через свідоме бажання мешканців збільшувати площі лісових земель.

Ліси та лісове господарство у Галичині до початку Першої світової війни. Важливі зміни в лісокористуванні регіону поступово почали впроваджувати лише у період становлення капіталістичних відносин. Власне лише кінець XVIII і 1-у пол. XIX ст. в Галичині, як і в Австро-Угорщині загалом, можна вважати періодом появи лісового господарства як окремої галузі господарства у сучасному його розумінні. Ці зміни проявлялися передусім на виокремленні лісів від ріллі, їх обміру, поділу на лісництва і організації окремої адміністрації. Однак лісове господарство не відразу стало окремим видом господарства. Цей перехід відбувався поступово майже всю першу половину XIX ст. І лише після скасування панщини в Австро-Угорщині 1848 р. може йти мова про лісове господарство, як окрему галузь.

Наприкінці XIX ст. територію басейнової геоморфосистеми Бистриці Тисменицької в адміністративному розумінні поділено приблизно на дві рівні частини між Самбірським (понад 28 тис. га) та Дрогобицьким (близько 23 тис. га) повітами (нім. *Landkreise*). Адміністративні повіти своєю чергою поділили на менші судові повіти (нім. *Gerichtkreise*): Самбір і Луки у Самбірському, Дрогобич, Меденичі і Підбуж – у Дрогобицькому повітах. В обидвох повітах південна

частина басейну загалом відзначалася більшим відсотком лісистості, ніж північна.

У частині басейну у межах Самбірського повіту найбільшим відсотком лісистості вирізнялася південна частина на території гмін (громад) Сприня (60,5 %) та Воля Блажівська (46,8 %), а найменшим – північна частина у межах гмін Дорожів, Озими́на та Луки. У східній частині басейну у межах Дрогобицького повіту найвищий відсоток лісистості був на території гмін Сторона (54,9 %) та Жданівка (51,9 %). У північно-східній заболоченій частині басейну поблизу долини Дністра лісів майже зовсім не було (табл.1).

Наприкінці XIX ст. структура власності на ліси в Галичині була такою: приватні ліси – 75,5 %, державні ліси – 14,8 %, гмінні ліси – 5 %, ліси фондаций – 3,7 %, ліси родових ординацій – 1 % (Lipelt, 2018). У тогочасній науковій літературі часто наголошували, що рівень ведення лісового господарства залежить від форми власності на ліси. Панувало переконання, що ліси у приватній власності завжди будуть під більшою загрозою, ніж державні ліси. Найбільшою гарантією охорони лісів у ті часи вважали державну власність чи власність великих шляхетських ординацій (родів), натомість під найбільшою загрозою були ліси у власності дрібних небагатих землевласників. Жодних систематичних заходів, спрямованих на охорону і захист лісів не запроваджували. Зазначимо, що 1881 р. у с. Підмонастирок професор Львівського університету Т. Станецькі² заснував метеостанцію. Дані цих спостережень (жовтень 1881 р. – грудень 1882 р.) опубліковано в часописі Польського товариства природників ім. М. Коперніка “Космос” за 1883 р. (Staniecki, 1883).

Найбільші втрати у державних лісах Галичини загалом відбулися протягом наступних десятиліть ще після першого поділу Польщі 1772 р., коли австрійський уряд у значних масштабах почав продавати приватним землевласникам величезні обсяги колишніх королівських, монастирських та інших лісів. Найчастіше це відбувалося поблизу більших поселень, сплавних рік чи торговельних шляхів. За матеріалами австрійської урядової статистики, ще 1819 р. в околицях с. Блажів та Воля Блажівська продали близько 3,1 тис. га лісів, 1868 р. в околицях Підбужа – 24,7 тис. га лісів, в околицях Меденич – 6,8 тис. га лісів (Rocznik, 1866). Продаж австрійською владою колишніх королівських монастирських та інших лісів у Галичині повністю припинили лише 1873 р., коли у Львові створили Дирекцію лісів і державних маєтків. Тоді ж державні ліси поділили на господарські округи, якими керували спеціально навчені лісівники. У межах цих округів поступово запровадили лісове господарство у сучасному його розумінні. Державні ліси басейну Бистриці Тисменицької потрапили до трьох управлінь лісів і державних маєтків: Дрогобич (один люстратор, два лісничих, один помічник і п’ять сторожів лісу), Нагуєвичі (один надлісничий, три лісничих, один помічник і три сторожі лісів) та Тустановичі (один урядник, три лісничих, один помічник, два сторожі лісу) (Szematyzm, 1895).

У Галичині загалом найбільші зміни, що стосуються облаштування та управління лісами, відбулися саме у державних лісах. Для державних лісів Галичини першим нормативним актом з управління був закон 1792 р., доповнений

² Станецькі Томаш (1826-1891) – польський фізик, ректор Львівського університету (1890), посол до Галицького крайового сейму, займався метеорологічними спостереженнями.

царськими указами за 1812 і 1815 рр. У межах його положень започатковано поділ державних лісів на щорічні лісосіки, однак обміри і поділ здійснені лише в першому десятилітті XIX ст. Це, однак, мало стосувалося гірських лісів, які в ті часи залишалися важкодоступними. Закон “Про управління лісами”, який запровадив принцип поновлення зрубів у державних і гмінних лісах протягом 5 років після рубки вийшов у 1852 р. Незважаючи на те, що згаданий закон охоплював усі групи власників, він виявився неефективним: з одного боку, штрафи за правопорушення були занадто низькими; з іншого боку, нагляд за приватними лісами був недостатнім (Jaszczak, 2008). Для державних лісів у 1873 р. видано нову “Інструкцію з улаштування лісового господарства в державних лісах”, з метою організувати лісове господарство так, щоб його вдосконалити. З одного боку це стосувалося охорони, догляду, розподілу та якості деревостанів, а з іншого – обсягу та вартості заготовленої деревини. Ця інструкція вперше передбачала створення планів господарювання в лісах. “Положення про регулювання доходів і порядок управління карпатськими лісами” видали 1883 р. Окремий режим цих лісів зумовлений існуванням несприятливих форм господарювання та нерозвиненими економічними відносинами в цьому регіоні.

Наприкінці XIX ст. понад 75 % всіх лісів у Галичині залишалося у приватній власності (Jaszczak, 2008). Приватні ліси потребували впорядкування за зразком державних лісів на підставі наведених вище інструкцій. Однак загалом поступ у лісовпорядкуванні приватних лісів залишався незначним. Здебільшого приватні ліси використовували у хижацький спосіб. Львівська дирекція лісів і маєтків не мала значного впливу на способи й обсяги лісозаготівель у приватних лісах, оскільки більшість рішень стосовно продажу деревини ухвалювали переважно у Відні. При цьому вирубування лісів у великих панських маєтках найчастіше виконували іноземні фірми, які грубу необроблену деревину вивозили за кордон, а решту гуртом продавали місцевим покупцям.

Найбільші площі приватних лісів у регіоні Бистриці Тисменицької перебували у власності фірми “*Liebieg i s-ka*”, власником якої була родина австрійських промисловців чеського походження баронів Лібігів (табл. 2). Засновник компанії – відомий чеський текстильний промисловець Й. Лібіг (1802–1870), якого вважали одним з найуспішніших промисловців у Австро-Угорщині. Останнім власником цих маєтків став його онук Т. Лібіг (1872–1939). Однак, 1928 р. він продав свої лісові маєтки в околицях Підбужа фірмі “*Godulla S.A.*”, яка володіла ними аж до закінчення Другої світової війни.

Володіння барона Лібіга на Дрогобиччині займали площу понад 13 тис. га. Понад 97 % площі маєтку становили ліси. У Підбужі працював паровий тартак потужністю 16 кінських сил, (1 гатра, 16 звичайних і 1 циркулярна пила). Тартак споживав 3 620 м³ дерева на рік, виробляв 2 400 м³ дощок і лат. Окрім цього, родина Лібігів володіла у Галичині значними масивами лісів в околицях Турки та Богородчан. Про доволі високий, як на той час, рівень ведення лісового господарства у володіннях Й. Лібіга засвідчує той факт, що 1894 р. надлісничий Антоній Андерка демонстрував карту лісових маєтків Підбуж і Майдан на Галицькій крайовій виставці. Згадка щодо цього є у матеріалах Галицького лісівничого товариства про представлення праць лісівників на виставці (Lipelt, 2018).

Табл. 1. Структура земле- і лісокористування у басейні Бистриці Тисменицької наприкінці XIX ст. (власне опрацювання на основі Skorowidz, 1900)
 Table 1. Structure of land and forest use in the Bystrica Tysmenytska basin at the end of the 19th century (own elaboration based on Skorowidz, 1900)

Населений пункт (гміна)	Площа поверхні, га	Кількість будинків	Кількість жителів	Площа оподаткованої поверхні, га	У тім числі										Власники фільварку (мастку) або наявність тартака (пилорами)
					рілля		луки		сади і городи		пасовища		ліси		
					га	%	га	%	га	%	га	%	га	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Дрогобицький повіт															
Судовий повіт Підбуж															
Бистриця	1 360	116	642	1 335	410	30,71	205	15,36	9,4	0,7	281	21,04	430	32,2	Промислове товариство з виробництва лісових продуктів у Відні
Винники	1 234	176	724	1 182	580	49,07	94	7,95	17	1,44	127	10,74	364	30,8	Паровий тартак 16 кінських сил, 1 гатра, 16 пил звичайних і 1 циркулярна. Споживає 3 620 м ³ дерева на рік, виробляє 2 400 м ³ дощок і лат
Жданівка	876	46	276	863	254	29,43	55	6,36	1,2	0,14	105	12,16	448	51,91	—
Залокоть	1 715	200	1 123	1 671	639	38,24	209	12,51	18	1,08	441	26,39	364	21,78	—

Продовж.табл.1

[illegible]

Продовж.табл.1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>	<i>11</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>15</i>	<i>16</i>
Биків і Ортиничі	1 009	117	612	990	593	59,8	188	19,0	22	2,22	187	18,8	–	–	Леонард Рихліцкі
Бистриця (Пруси)	580	137	692	546	329	60,26	110	20,15	12	2,19	95	17,4	–	–	Леонард Рихліцкі
Волоща	4 308	359	2 266	4 244	435	10,25	3 068	72,29	71	1,67	402	9,48	268	6,31	Бр. Катерина Брюкнер
Дорожів	2 724	645	2 968	2 612	1 331	50,95	922	35,3	22	0,85	332	12,71	5	0,19	Леонард Рихліцкі
Дубляни і Крансберг	2 421	596	2 961	2 359	1 280	54,26	434	18,4	24	1,01	312	13,23	309	13,1	Селестин Созанські
Луки (Шляхетські і Рустикальні)	1 609	241	1 234	1 569	641	40,85	594	37,86	25	1,59	217	13,84	92	5,86	Юзеф Діаманштейн
Майнич	1 072	80	434	1 062	82	7,7	653	61,49	12	1,14	61	5,75	254	23,92	Артур Брюкман
Новошичі	625	121	649	574	306	53,31	135	23,52	18	3,14	69	12,02	46	8,01	Леонард Рихліцкі
Озими́на	583	146	739	522	352	67,43	76	14,56	7	1,4	87	16,64	–	–	Леонард Рихліцкі
Разом	14 931	2 175	11 167	14 478	5 349	36,95	6 180	42,68	213	1,47	1 762	12,17	974	6,73	
<i>Судовий повіт Самбір</i>															
Блажів	1 996	197	1 120	1 944	893	45,94	250	12,86	11	0,57	117	6,01	673	34,62	Віктор Потен, Владислав Стензель Людвік і Марія Бялобжезці

Закінч. табл.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Вільшаник	2 018	243	1 345	1 966	1 015	51,63	213	10,83	17	0,86	253	12,87	468	23,9	Адам Ольшевські
Воля Блажівська	1 070	108	548	1 043	347	33,26	97	9,3	6,2	0,58	105	10,01	488	46,8	Ісак Вейнарт
Лопушна	747	79	445	737	263	35,68	46	6,24	0,6	0,08	167	22,66	260	35,28	Ян Комарніцкі
Монастирець	1 325	137	724	1 278	458	35,84	106	8,28	6,4	0,5	247	19,32	461	36,06	Фердинанд Опольські
Мокряни	914	153	841	859	416	48,44	60	6,98	10	1,16	217	25,26	156	18,16	Сильвестер Терлецкі
Лукавиця	330	56	327	318	179	56,29	42	13,1	1,5	0,46	91	28,61	5,3	1,66	Самуель Квасніцкі
Колонія Мазурська, Котованя, Ступниця	1 732	574	3 018	1 646	829	50,36	138	8,38	20	1,21	170	10,33	489	29,72	Гр. Емілія Лось
Сприня	2 161	123	562	2 123	393	18,51	102	4,8	4,2	0,2	339	15,96	1 28 5	60,53	Ян Рудольф Каспарек, Фелікс Подольські
Спринька	72	11	64	71	30	42,25	8,6	12,11	0,5	0,7	31	43,66	0,9	1,28	Іван і Катерина Якимів
Черхава	944	687	132	903	352	38,99	57	6,31	14	1,55	183	20,26	297	32,89	–
Разом	13 309	2 368	9 126	12 888	5 175	40,14	1 119,6	8,69	91,4	0,71	1 920	14,9	4 58 3,2	35,56	–
Усього по басейну	51 026	11 174	30 461	49 465	18 140	36,67	10 635	21,6	536,2	1,08	7 787	15,74	12 3 66,8	25,0	–

Австрійська адміністрація під час проведення реформи щодо скасування панщини не зуміла належним чином врегулювати питання права селян проводити рубки деревини і випасу худоби в лісах приватних маєтків. Відсутність такого регулювання доволі часто спричиняла конфлікти між селянами і панським двором. У деяких селах це питання залишилося неврегульованим аж до початку Другої світової війни. Таке явище загалом надзвичайно негативно впливало на стан лісів.

Табл. 2. Володіння барона Лібіга у басейні Бистриці Тисменицької, 1868–1928 рр.
 (власне опрацювання за даними Skorowidz, 1900)
 Table 2. Baron Liebig's possessions in the Bystrytsia Tysmenytska basin in 1868–1928 (own elaboration based on Skorowidz, 1900)

Населений пункт	Загальна площа маєтку, га	У тім числі, га							
		рілля	луки	сади	пасовища	ліси	забудовані землі	нежитки	інші
Бистриця	395,68	–	–	–	0,16	393,32	–	–	2,19
Жданівка	352,98	–	–	–	0,66	352,1	–	–	0,21
Опака	1 640,73	6,58	48,98	0,3	13,93	1 570,1	0,24	–	0,6
Підбуж і Довге	9 476,0	12,54	121,46	9,14	30,61	9 251,86	2,65	–	47,74
Смільна	282,58	10,6	19,6	1,99	2,16	243,62	0,31	1,43	2,87
Сторона	2 098,7	–	9,69	–	0,11	2 088,8	0,1	–	–
Усього	13 850,99	29,72	199,73	11,43	47,47	13 506,48	3,3	1,43	50,74

Селяни часто масово здійснювали грабіжницькі несанкціоновані рубки у панських лісах: вони свято вірили, що здавна мають на це моральне право. Власники чи управителі маєтків натомість не завжди володіли засобами, щоб успішно боротися з такими процесами, або ж вони не вміли залагоджувати такі конфлікти спільною згодою.

Важливе значення для розвитку лісокористування у басейні Бистриці Тисменицької мало будівництво в 70-х роках XIX ст. Дністрянської залізниці – залізничної колії від Хирова до Стрия з відгалуженням до Дрогобича та Борислава. Ідея побудови цієї залізниці передусім пов'язана з експлуатацією родовищ нафти у Бориславі, які тоді активно розвивали, а також з можливістю швидше перекидати війська та техніку для захисту Австро-Угорської монархії. Залізницю будували два роки, і 31 грудня 1872 р. відкрили два її відрізки: Хирів–Стрий 100,21 км і Дрогобич–Борислав 11,45 км. Загальна довжина залізниці становила понад 112 кілометрів. У листопаді 1873 р. її з'єднали зі Львовом залізницею Львів–Стрий. Після побудови залізниці обсяги лісозаготівель у регіоні значно зросли. Лише у 2-ій пол. XX ст. важливе значення у лісокористуванні почав відігравати автомобільний транспорт.

Організація лісокористування у міжвоєнний період. У листопаді 1920 р. уряд прем'єр-міністра Польщі В. Вітоса утворив чотири перші окружні управління державних лісів з адміністраціями у Варшаві, Радомі, Седльцях і Львові. Загальне керівництво та нагляд за діяльністю цих управлінь здійснювало Міністерство сільського господарства і державного майна Польщі через Департамент лісового господарства. Згодом унаслідок врегулювання повоєнних кордонів Польщі кількість окружних управлінь зросла до 12. Уже 1924 р. утворили державне підприємство “*Lasy Państwowe*”, яке перебрало на себе управління всіма державними лісами в країні. Територія Львівської дирекції державних лісів охоплювала понад 310 393 га лісів і її поділили на 46 надлісництв і 138 лісництв. Загалом у Львівському воєводстві державні і приватні ліси становили приблизно однакові площі (рис. 1). Наголосимо, що весь міжвоєнний період точилися дискусії щодо передачі приватних лісів у державну власність. Однак тоді ці заходи здійснити не вдалося. Найбільше лісів регіону, як і в Україні загалом, стало державними за радянської влади після закінчення Другої світової війни.

Рис. 1. Ліси басейнової геоморфосистеми Бистриці Тисменицької на картосхемі лісів Польщі 1918 р. (оранжевий – межа басейнової геоморфосистеми, темно-зелений – державні ліси, світло-зелений – приватні), (Мапа, 1918)

Fig. 1. Forests of the basin geomorphosystem of Bystritsia Tysmenytska on the map of Polish forests in 1918 (orange – border of basin geomorphosystem, dark green – state forests, light green – private forests), (Mapa, 1918)

Після встановлення польської влади лісові адміністрації користувалися матеріалами лісовпорядкування, які залишили австрійські лісівники, однак така інформація часто виявлялась неповною, тому доводилось проводити нове лісовпорядкування. Упродовж 1918–1923 р. складали переважно т. зв. тимчасові лісовпорядкування, які у спрощеній формі фіксували найважливіші дані щодо площі та складу деревостанів тих лісництв, де не було матеріалів попередньої інвентаризації. Проводили обстеження та облік лісів усіх форм власності, а також прогнозували найважливіші технічні та господарські заходи в лісах на період наступного десятиліття. Цю роботу виконували державні лісові управліннями за допомогою власного спеціалізованого персоналу (Jaszczak, 2008).

З 1923 р. державні ліси перейшли на т. зв. постійне лісовпорядкування, яке характеризувалося точнішою інвентаризацією та детальнішою таксацією на основі інструкції з лісовпорядкування, виданої Міністерством сільського господарства та аграрних реформ. Серед недоліків тогочасного лісовпорядкування відзначали створення занадто великої кількості концесій без достатнього економічного обґрунтування, плани рубок часто не охоплювали деревостани, які необхідно було зрубати через їхній стан чи розташування, а заходів догляду за лісом майже не існувало. Плани лісовпорядкування складали на двадцять років. Площа лісосіки

визначалася на основі площ вікових класів деревостанів та прийнятої послідовності рубок. На основі плану лісовпорядкування та таксації лісів, проведеної на місцевості, керівник надлісництва складав щорічний план рубок (Jaszczak, 2008).

У березні 1928 р. ввели в дію нове розпорядження “Про управління державними лісами”, яке, серед іншого, передбачало, що управління лісами необхідно здійснювати відповідно до планів лісовпорядкування, затверджених Міністерством землеробства та аграрної реформи. Головне управління “*Lasów Państwowych*” у 1931 р. провело позачергову ревізію існуючих лісогосподарських планів з метою визначення цілей і завдань раціонального ведення лісового господарства. Під час ревізії перевірили та оцінили передусім площі лісів та їхній господарський поділ, застосовувані напрями, обсяги та почерговість рубок, розрахункову лісосіку, плани створення лісових культур та плани лісовідновлення. Унаслідок цієї ревізії, серед іншого, законодавчо замінили 120-річну послідовність рубок для сосни та ялини на 100- та 90-річну, а кількість концесій і лісових холдингів значно зменшили (Sprawozdanie, 1937).

Нове розпорядження щодо інтенсифікації лісового господарства у державних лісах Польщі ввели в дію 1937 р. Цікаво, що цього ж року вийшли друком “Методичні рекомендації з ведення заповідної справи в державних лісах”, що вперше регламентували управління та господарювання в лісах на об’єктах природно-заповідного фонду в країні. На 1938 і 1939 рр. запланували проведення польової ревізії планів лісовпорядкування для всіх державних лісів, на основі якої передбачали проведення інвентаризації активів державного лісового фонду та визначення їхньої загальної вартості (Sprawozdanie, 1937). Реалізації такої ревізії завадили несприятливі політичні події та початок у вересні 1939 р. Другої світової війни.

Державні ліси регіону Бистриці Тисменицької поділили між чотирма надлісництвами: Доброгостів – понад 4 тис. га, Тустановичі – 3 тис. га, Кругельниця (Нагуєвичі) – 2,8 тис. га та Дрогобич – 2 тис. га (табл. 3). Кожне надлісництво поділили на декілька лісництв.

Розпорядження про управління лісами, які не перебували у державній власності видали 1927 р. До нього внесли зміни у жовтні 1932 р. Передбачали, що з моменту появи цих законодавчих актів, раціональну організацію лісового виробництва в приватних лісах базуватимуть на господарських планах, затверджених відповідними органами влади. Однак, навіть в 1936 р. близько 22% приватних маєтків зовсім не мали господарських планів щодо лісів (Jaszczak, 2008).

Найбільші площі приватних лісів у регіоні Бистриці Тисменицької з 1928 р. перебували у власності фірми “*Godulla S.A.*”. Цю акційну спілку, власниками якої були німецькі промисловці з Нижньої Сілезії створили 1922 р. Адміністрація фірми знаходилася у містечку Хебзе (зараз це частина м. Руда Сілезька поблизу Катовиць у Польщі). У міжвоєнний період компанія здебільшого займалася добуванням вугілля (2 шахти в Сілезії), виробництвом коксу, бензолу та цегли (6 парових цеглень). У власності фірми перебувала і низка фільварків, які головним чином займалися переробкою деревини.

Таблиця 3. Державні ліси в регіоні басейну Бистриці Тисменицької, 1923 р.
 (Sprawozdanie, 1927)

Table 3. State forests in the Bystrytsia Tysmenytska basin area in 1923
 (Sprawozdanie, 1927)

Назва надлісництва	Назва лісництва	Місцезнаходження контори надлісництва	Площа поверхні, га		
			лісові землі	нелісові землі	разом
Дирекція державних лісів у Львові					
Доброгостів	Стебник	с. Доброгостів	4 088,49	208,01	4 296,50
	Трускавець				
	Доброгостів				
Дрогобич	Солець	м. Дрогобич	2 021,87	150,82	2 172,69
	Лішня				
Нагуєвичі	Медвежа	с. Нагуєвичі	2 882,52	47,53	2 930,05
	Ясениця Сільна				
	Нагуєвичі				
Тустановичі	Діброва	с. Тустановичі	3 320,24	77,97	3 398,21
	Забукова				
	Понерла				
	Тустановичі				
Усього державних лісів			12 313,12	484,33	12 797,45

У Прикарпатті і Карпатах фірма купила маєтки (передусім ліси з відповідною інфраструктурою) в околицях с. Підбуж та с. Майдан Дрогобицького повіту та в околицях с. Бориня Турчанського повіту. Управління маєтками спілки знаходилося у Самборі. Загальна площа маєтків – приблизно 35 тис. га. Ліси спілки “*Godulla S.A.*” були впорядковані у межах Підбузького надлісництва, яке поділяли на лісництва в Підбужі, Опаці та Смільній. Фірма також володіла пилогами в Підбужі, Турці, Майдані та Борині, які виробляли близько 100 тис. м³ деревини в рік. Для вдосконалення транспортування та збуту деревини фірма збудувала вузькоколіїну залізницю Нижнє Синевидне–Майдан протяжністю близько 33 км з відгалуженням уздовж долин Рибника Майданського до Мальмансталю та Рибника Зубрицького до с. Зубриця. У с. Майдан у трьох станційних будиночках розташовувалися контори фірми, магазини та помешкання для працівників. Хоча самі колії були знищені частина цих будинків збереглися і сьогодні. В одному з них тепер знаходиться контора Майданського лісництва НПП “Сколівські Бескиди”. Зберігся також невеликий палацик, неподалік від станції на території дитячого табору, в якому ще за часів німецької окупації проживав управитель лісів фірми німець Вон Ронні (рис. 2).

На території басейну Бистриці значні масиви приватних лісів перед початком Другої світової війни належали й дрібнішим власникам. За даними тогочасної польської статистики, у Самбірському повіті 1923 р. було: 2 лісові маєтки площею понад 500 га, 32 – площею 100–500 га, чотири – площею 50–100 га, 16 маєтків, площею до 50 га. У Дрогобицькому повіті таких власників було ще більше: 10 – площею понад 500 га, 13 – площею 100–500 га, 9 – площею 50–100 га, 30 лісових маєтків – площею до 50 га (Sprawozdanie, 1927).

У роки Другої світової війни чимало працівників лісового господарства у регіоні загинуло від рук німців, декого вивезли в Сибір чи вбили більшовики. Така доля спіткала, наприклад, директора лісів фірми “*Godulla S.A.*” Вон Ронні, лісничого цієї ж фірми Ю. Козьола чи лісничого з Дублян-Крансберга М. Клосовського. Чимало загинуло в ті часи і лісівників-українців. На жаль, їхні прізвища досі не відомі. Після захоплення регіону більшовиками усі ліси націоналізували і підпорядкували спершу Дрогобицькому, а згодом, після 1962 р. Львівському обласному управлінню лісового господарства.

Рис 2. Контора Майданського лісництва (а) та колишній палац управителя лісів (б) фірми “*Godulla S.A.*”, сучасний вигляд

Fig. 2. The office of the Maidan Forestry (a) and the former palace of the forest manager (b) of the “*Godulla S.A.*” firm, current view

Висновки. Виконаний аналіз стану лісів та лісокористування у басейновій геоморфосистемі Бистриці Тисменицької дає змогу зробити висновок, що в різні історичні періоди підходи щодо розуміння значення лісів значною мірою відрізнялися. Якщо спершу ліси трактували передусім як місцеву сировинну базу, то наприкінці XVIII ст. їх уже використовували з промисловою метою. У 2-ій пол. XIX ст. ліси масово використовували як джерело отримання деревини. Саме цей період можна вважати періодом становлення лісового господарства як окремої галузі. У міжвоєнний період поступово змінюється розуміння ролі лісів і починають впроваджувати перші законодавчі акти щодо їхнього раціонального використання та охорони.

Значних змін зазнавали й питання власності на ліси. З 1772 р. австрійський уряд масово продавав колишні королівські, монастирські та інші ліси приватним власникам. Їх продаж припинили лише 1872 р. коли створили спеціальну окрему адміністрацію для лісів і вперше почали впроваджувати заходи щодо лісовпорядкування. Весь міжвоєнний період точилися дискусії щодо передачі лісів у державну власність, однак вони залишалися приватними, змінюючи власників. Лише після закінчення Другої світової війни значна частина лісів басейну перейшла у державне підпорядкування.

Ліси геоморфосистем водозбірних басейнів сьогодні варто розглядати не лише як джерело деревини, (так відбувалося в попередні історичні періоди), а й як найважливіший біосферний, захисний та природоохоронний чинники, найменш антропогенно змінені морфологічні системи, що мають надзвичайно вагомe значення у збереженні екологічної стабільності та біорізноманіття регіону. Ліси і лісове

господарство потребують перегляду та розроблення нових стратегічних підходів щодо організації та ведення лісового господарства. Пріоритетними при цьому вважаємо заходи, спрямовані на збільшення лісистості території до науково обґрунтованого рівня, підвищення продуктивності та якісного складу деревостанів, нащощування природоохоронного потенціалу лісів та збереження біорізноманіття, підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних чинників середовища, передусім змін клімату.

Подяка. Дослідження виконано в рамках науково-дослідної теми П2-БФ “Географічні основи збалансованого використання басейнових систем в умовах зміни клімату”.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Дослідження Дністра: 10 років громадської екологічної експедиції Дністер / ред. Жарких М. І., Львів–Київ, 1998. 216 с.
- Інкін В. Ф. Сільське суспільство Галицького Прикарпаття у XVI–XVIII ст.: історичні нариси / ред. М. Крикун. Львів : Ін-т істор. дослідж., Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. 420 с.
- Калинович Н., Ситник О. Історія заселення Українських Карпат // Збірник НТШ. Екологічний вісник. 2003. С. 44–53.
- Койнова І., Рожко І. Антропогенна трансформація соціоекосистем у басейні річки Бистриця (Українські Карпати) // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій, 2024. Вип. 02 (17). С. 14–27.
- Криницький Г., Третяк П. Стан лісів Українських Карпат: екологічні проблеми та перспективи // Збірник НТШ. Екологічний вісник. 2003. С. 54–65.
- Пилипович О., Ковальчук І. Геоекологія річково-басейнової системи верхнього Дністра : монографія. Львів–Київ: ЛНУ ім. І. Франка, 2017, 287 с.
- Теліш П. Історичний аналіз вивчення лісового покриву Верхньодністровських Бескидів // Історія української географії : Всеукр. наук.-теорет. часопис. Тернопіль : ТНПУ, 2012. Вип. 25. С. 46–49.
- Третяк П. Р. Природна гетерогенність лісового покриву Карпатської частини басейну Дністра // Збірник НТШ. Екологічний вісник. 2003. С. 215–233.
- Третяк П. Р., Пацура І. М., Петрова Л. М. Сучасний стан та необхідність збереження природних лісів Верхньодністровської улоговини // Лісівнича академія наук України. Наукові праці. 2003. Вип. 2. Львів : Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2003. С. 96–99.
- Broda J. Leśnictwo i drzewnictwo na ziemiach polskich w obrębie kapitalizmu // Sylwan. 1967. №6–7. S. 31–43.
- Chrostowski W., Gätner G., Zywiol H. Stosunki rolno-lesne w Bieszczadach // Sylwan. 1977. № 7. S. 3–15.
- Hüffel E. Botanische Ausflüge in die Karpathen des Stryjer und Samborer Kreises in Galizien // Verhandlungen der kaiserlich-königlichen zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien, 1865. S. 49–67.
- Jaszcak R. Urządzenie lasu w Polsce do 1939 roku. Część III – urządzenie lasu na ziemiach polskich w zaborze austriackim i pruskim // Sylwan. 2008. № 9. S. 3–10.
- Jaszcak R. Urządzenie lasu w Polsce do 1939 roku. Część IV – urządzenie lasu na ziemiach polskich w latach 1918–1939 // Sylwan. 2008. № 10. S. 3–113.
- Kozikowski K. Cis w nadlesnictwach Madan i Podbuż w Bieszczadach // Sylwan. 1937. № 4. S. 141–151.
- Lipelt R. Gospodarka leśna w Galicji w świetle źródeł statystycznych w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku // Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej. 2018. № 17. S. 207–221.
- Mapa Lasów Rzeczypospolitej Polskiej. Podziałka 1:200 000. Warszawa : Zakł. graf. W. Cukrzyńskiego, 1918.
<https://rcin.org.pl/igipz/dlibra/publication/40501/edition/30007?language=pl>.
- Rocznik Statystyki Galicji za 1866 rok / T. Rutowski. Lwów, Krajowe Biuro Statystyczne. R.1. 1868. 294 s.

- Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31.12.1900 r. <https://polona.pl/preview/67b685fa-0f1c-45c6-bf6a-b7f2bc617475>.
- Sprawozdanie z działalności administracji Lasów Państwowych i władz ochrony lasów za okres 1919–1923. Warszawa, Nakładem Ministerstwa Rolnictwa. 1927. 119 s.
- Staniecki T. Stacje meteorologiczne w dorzeczu Górnego Dniestru // Kosmos. 1883. S. 108–122.
- Szematyzm królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1895. https://mtg-malopolska.org.pl/skany/schematyzmy/szematyzm_1895.pdf.
- Wrona G. Materiały źródłowe do dziejów ekonomii Samborskiej w zasobie Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie // Archeion. Warszawa. 2019, t. CXX., S. 254–282.

REFERENCES

- Doslidzennia Dnistra: 10 rokiv hromadskoji ekologichnoji ekspedycji Dnister / red. Zarkych M. I., Lviv–Kyiv, 1998. 216 s. (In Ukrainian).
- Inkin V. F. Silske suspilstvo Galycycho Prykarpattia u XVI–XVIII st.: istorychni narysy / red. M. Krykun. Lviv: In-t istor. doslidz., Lviv. nac. un-t im. I. Franka, 2004. 420 s. (In Ukrainian).
- Kalynovych N., Sytnyk O. Istoria zaselenia Ukrainських Karpat. Zbirnyk NTSH. Ekologichnyj visnyk. 2003. S. 44–53. (In Ukrainian).
- Koynova I., Rozhko I. Antropogenna transformacia socioekosystem u basejni richky Bystrycia (Ukrainski Karpaty). Problemy geomorfologii i paleogeografii Ukrainських Karpat i pryleglych terytorij, 2024. Vyp. 02 (17). S. 14–27. (In Ukrainian).
- Krynyckij G., Tretiak P. Stan lisiv Ukrainських Karpat: ekologichni problemy ta perspektyvy // Zbirnyk NTSH. Ekologichnyj visnyk. 2003. C. 54–65. (In Ukrainian).
- Pylypovych O., Kovalchuk I. Geoekologia richkovo-basejnovoji systemy verhnioho Dnistra : monografia. Lviv–Kyiv: LNU im. I. Franka, 2017, 287 s. (In Ukrainian).
- Telish P. Istorychnyj analiz vyvchennia lisovogo pokryvu Verkhniodnistrovskych Beskydiv. Istoria ukrainskoiy geografii: Vseukr. nauk.-teoret. chasopys. Ternopil : TNPU, 2012. Vyp. 25. S. 46–49. (In Ukrainian).
- Tretiak P. R. Pryrodna geterogennist lisovoho pokryvu Karpatskoiy chastyny baseynu Dnistra. Zbirnyk NTSH. Ekologichnyj visnyk. 2003. C. 215–233. (In Ukrainian).
- Tretiak P. R., Pacura I. M., Petrova L. M. Suchasnyj stan ta neobhidnist zberezennia pryrodnih lisiv Verkhniodnistrovskoi ulogovyny. Lisivnycha akademii nauk Ukrainy. Naukovi praci. 2003, Vyp. 2. Lviv : Vyd-vo NU “Lvivska Politekhnik”, 2003. S. 96–99. (In Ukrainian).
- Broda J. Leśnictwo i drzewnictwo na ziemiach polskich w obrębie kapitalizmu. Sylwan. 1967. № 6–7. S. 31–43.
- Chrostowski W., Gätner G., Zywiol H. Stosunki rolno-lesne w Bieszczadach. Sylwan. 1977. № 7. S. 3–15.
- Hückel E. Botanische Ausflüge in die Karpathen des Stryjer und Samborer Kreises in Galizien. Verhandlungen der kaiserlich-königlichen zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien, 1865. 49–67.
- Jaszczak R. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część III – urządzenie lasu na ziemiach polskich w zaborze austriackim i pruskim // Sylwan. 2008. № 9. S. 3–10.
- Jaszczak R. Urządzanie lasu w Polsce do 1939 roku. Część IV – urządzenie lasu na ziemiach polskich w latach 1918–1939 // Sylwan. 2008. №10. S. 3–113.
- Kozikowski K. Cis w nadlesnictwach Madan i Podbuż w Bieszczadach // Sylwan. 1937. № 4. S. 141–151.
- Lipelt R. Gospodarka leśna w Galicji w świetle źródeł statystycznych w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku // Studia i Materiały Ośrodka Kultury Leśnej. 2018. № 17. S. 207–221.
- Mapa Lasów Rzeczypospolitej Polskiej. Podziałka 1:200 000. Warszawa : Zakł. graf. W. Cukrzyńskiego, 1918. <https://rcin.org.pl/igipz/dlibra/publication/40501/edition/30007?language=pl>.
- Rocznik Statystyki Galicji za 1866 rok / T. Rutowski. Lwów, Krajowe Biuro Statystyczne. R. 1. 1868. 294 s.
- Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31.12.1900 r. <https://polona.pl/preview/67b685fa-0f1c-45c6-bf6a-b7f2bc617475>.
- Sprawozdanie z działalności administracji Lasów Państwowych i władz ochrony lasów za okres 1919–1923. Warszawa, Nakładem Ministerstwa Rolnictwa. 1927. 119 s.
- Staniecki T. Stacje meteorologiczne w dorzeczu Górnego Dniestru. Kosmos. 1883. S. 108–122.
- Szematyzm królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1895. https://mtg-malopolska.org.pl/skany/schematyzmy/szematyzm_1895.pdf.
- Wrona G. Materiały źródłowe do dziejów ekonomii Samborskiej w zasobie Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie // Archeion. Warszawa. 2019, t. CXX., S. 254–282.